

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA VKLJUČUJOČO SKUPNOST

Na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo v januarju 2023, kot je že tradicija, organizirali Pedagoško-andragoške dneve (PAD). Organizacijski odbor PAD 2023 smo sestavljali dr. Monika Govekar Okoliš kot predsednica ter člana Nina Breznikar in dr. Marko Radovan, programski odbor pa poleg dr. Monike Govekar Okoliš še Nina Breznikar, dr. Barbara Samaluk in dr. Katja Jeznik.

PAD 2023 (40. jubilejna izvedba) je ponudil osrednji dogodek, ki je potekal v četrtek, 26. januarja, in je vključeval tri plenarna predavanja, tri vzporedne diskusijske delavnice in zaključno okroglo mizo. Že drugo leto zapored je pred osrednjim PAD potekal tudi predkonferenčni dogodek Študentski PAD (šPAD), ki so ga tako v vsebinskem kot organizacijskem smislu pripravili in izpeljali študentke in študentje Oddelka za pedagogiko in andragogiko. V okviru šPAD so predstavili tri magistrske in štiri seminarske naloge, ki so v preteklem letu nastale na Oddelku za pedagogiko in andragogiko. Po koncu vsake predstavitve je sledila tudi krajša diskusija. šPAD smo tudi letos zaokrožili z doktorsko kavarno, ki jo je vodila dr. Andreja Hočevar.

Osrednji dogodek PAD 2023 je imel naslov *Vzgoja in izobraževanje za vključujočo skupnost*. Omenjena tematika je v današnji družbi vse bolj pomembna, ker se v pedagoški in andragoški praksi soočamo s številnimi vprašanji in izzivi, kako uresničevati vzgojo in izobraževanje za vključujočo skupnost. Na PAD smo se posvetili razmislekom, izzivom in iskanju skupnih rešitev, kako prispevati h kakovostnejšemu in hitrejšemu uresničevanju vzgoje in izobraževanja za vključujočo skupnost.

Na začetku PAD sta dekanja Filozofske fakultete dr. Mojca Schlamberger Brezar in predstojnica Oddelka za pedagogiko in andragogiko dr. Klara Skubic Ermenc v uvodnem nagovoru poudarili pomen PAD in njegovo aktualno tematiko. S formalnostmi poteka PAD pa je udeleženice seznanila vodja osrednjega dogodka dr. Monika Govekar Okoliš.

V dopoldanskem delu PAD so se zvrstila tri plenarna predavanja. Prvo plenarno predavanje z naslovom *Nevidno delo in učenje v procesu vstopanja v poklic in vključevanja na trg dela v dejavnosti vzgoje in izobraževanja ter socialnega varstva* je imela dr. Barbara Samaluk. Najprej je predstavila izsledke andragoško-sociološke kvalitativne raziskave, ki je potekala v letih od 2017 do 2020. Raziskava je temeljila na podatkih iz Slovenije in EU ter se osredotočala na proces prehoda mladih od izobraževanja na trg dela oziroma v poklice znotraj nacionalno reguliranih dejavnosti vzgoje in izobraževanja ter socialnega varstva. Spoznali smo, da je bil za obdobje trajanja raziskave značilen otežen prehod na trg dela, saj so v tistem času zaznali izpad pripravnštva. Raziskava je razkrila, da so bili prehodi iz izobraževanja na trg dela dolgotrajni in zaznamovani s prekarizacijo, nevidnim delom,

tranzicijskim učenjem in številnimi tveganji. Prav otežen, nejasen in pogosto nestabilen prehod mladih na trg dela pa je onemogočal tudi načrtovanje njihove karijerne in življenjske poti, povzročal je naključno usmerjanje v poklic na podlagi prekarne okolice in trenutno dostopnih vstopnih zaposlitev ter poglobljala razredne zaostanke in interseksijske neenakosti. Predavateljica je ob koncu predavanja ponudila nekatera priporočila ter posebej poudarila pomembnost zagotavljanja trajno integralnega financiranja pripravništva, izboljšanja informiranosti novih generacij in delodajalcev o pravih vstopnih na trg dela in obstoječih vstopnih shemah ter pomembnost okrepitve izobraževanja in svetovanja na prehodih, da bodo mladi kos izzivom vse bolj prožnega, prekarne in transnacionalnega trga dela. Ugotovili smo, da imamo pri nas novo ranljivo in vse večjo družbeno skupino mladih, ki imajo težave s preходом od izobraževanja na trg dela oziroma v poklic.

Drugo plenarno predavanje z naslovom *Vključevanje učencev priseljencev v šolo: vloga države, šole, strokovnih delavcev in univerz* je imela dr. Klara Skubic Ermenc. Najprej je izpostavila pomembnost inkluzivno zasnovanega sistema vzgoje in izobraževanja, ki upošteva načelo medkulturnosti. Omenjeno se odraža na sistemski, kulturni, didaktično-organizacijski, odnosni ravni in na ravni izobraževanja strokovnih delavcev. V nadaljevanju pa je predstavila nekatere izzive udejanjanja medkulturne vzgoje in izobraževanja v Sloveniji. Kot prvega izmed izzivov je navedla *ohranjanje primerljivih standardov znanja in upoštevanje načela visokih pričakovanj ob hkratnem zagotavljanju intenzivnih oblik učne pomoči*. V zvezi s tem je poudarila, da imajo pričakovanja učiteljev velik vpliv na učno uspešnost učencev, na ta pričakovanja pa močno vplivajo stališča strokovnih delavcev do učencev, ki ne sodijo v isto kulturno ali socialno skupino kot sami. Poleg pozitivne naravnosti strokovnih delavcev do tovrstnih ranljivih skupin imajo pri ohranjanju kakovostnih dosežkov učencev priseljencev pomembno vlogo tudi različne prilagoditve (na primer priprava individualnega načrta aktivnosti, individualno tutorstvo, sistemske prilagoditve na ravni ocenjevanja znanja priseljencev). Kot drugi izziv je omenila *vzpostavljane ustreznih pogojev za učenje slovenščine in način vključevanja učencev priseljencev v pouk*. Spomnila je na nekatere sistemske in organizacijsko-izvedbene rešitve, ki so pri nas že uveljavljene (na primer dodatno mesto učitelja, ki izvaja dodatne ure slovenščine za učence priseljence, učni načrti za začetni pouk slovenščine, obvezni tečajji slovenščine), a hkrati opozorila, da ti ukrepi še vedno ne zapolnjujejo vrzeli v znanju slovenščine, zato je vključevanje učencev priseljencev v pouk še vedno oteženo. Kot zadnji izziv pa je izpostavila *vzpostavljane ustreznega načina vključevanja drugih materinščin v pouk v kontekstu evropske politike večjezičnosti in raznojezičnosti*.

Zadnje plenarno predavanje z naslovom *Inkluzija pomeni konceptualno preobrazbo šole* sta imela gostujoča predavatelja dr. Špela Razpotnik s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in dr. Matej Rovšek, ravnatelj Centra Janeza Levca Ljubljana. Predavateljica je uvodoma poudarila pomembnost premisleka o inkluziji kot glavnem toku razvoja vzgoje in izobraževanja. Opozorila je, da je v šolskem prostoru opaziti trend naraščanja števila otrok, ki imajo dodatno strokovno pomoč, vse več učencev se šola na domu, pogostejši so tudi odlogi šolanja ter predvsem po obdobju dolgotrajnega zaprtja šol v času covid-19

tudi naraščajoče število najrazličnejših psihosocialnih stisk mladih. Ob tem je v ospredje postavila vlogo šole kot prostora srečevanja najrazličnejših posameznikov, pri čemer bi moral eden od pomembnejših ciljev šole postati tudi razvijanje (pro)socialnosti v kontekstu učenja sobivanja in medsebojnega sodelovanja. V drugem delu predavanja je dr. Rovšek poskušal odgovoriti na vprašanje, zakaj inkluzija v našem šolskem sistemu ne zaživi. Poudaril je, da ima inkluzija pozitivne učinke na celoten družbeni sistem in da je hkrati tudi pomembno merilo pravičnosti šolskega sistema. Ob koncu je navedel dve področji, ki sta poleg izobraževalnih politik in zakonodaje najbolj povezani z inkluzivnim izobraževanjem na ravni osnovne šole, to sta *kurikulum in poučevanje* ter *ocenjevanje in napredovanje*.

V popoldanskem delu PAD so *se udeleženci razdelili v tri tematsko različne diskusijske delavnice*. Prvo delavnico z naslovom *Ko pride do samomora v vzgojno-izobraževalni organizaciji – kako ravnati sta moderirali svetovalna delavka z Gimnazije Bežigrad Ajda Erjavec in dr. Petra Gregorčič Mrvar*. Predstavili sta *Smernice za postvencijo v šoli ob samomoru učenca ali dijaka (2021)*, ki so nastale pod okriljem programa MIRA. Smernice je pripravil interdisciplinarni tim strokovnjakov ter so v pomoč predvsem pri načrtovanju in izvajanju kurativnih dejavnosti, ko se samomor že zgodi. Moderatoriki sta opozorili, da je v kriznih situacijah vnaprej pripravljen akcijski načrt ključen, saj je potrebno ustrezno in pravočasno ukrepanje, hkrati pa krizne situacije pogosto ustvarijo čustveno stresne razmere. Pri tem sta še posebej poudarili pomembnost ustreznega reagiranja tik po samomoru, saj je v prvi vrsti treba na soočanje s tem dogodkom pripraviti kolektiv. Med drugim smo skozi diskusijo iskali odgovore na vprašanja, kako ravnati, če ima otrok samomorilne misli, na katere znake moramo biti pozorni in kako na tem področju v šolskem prostoru delovati preventivno. Ob rasti števila samomorov pri nas v zadnjem času in ob dejstvu, da se starostna meja vsako leto znižuje, so predstavljene smernice pomemben dokument, ki nam ob krizni situaciji omogoča refleksijo znotraj strokovnega okvira. Diskusijsko delavnico smo sklenili z mislijo, da je pomembno, da imamo v šolskem prostoru pripravljene različne krizne scenarije, ki so nam v pomoč pri reagiranju v različnih situacijah, ki zahtevajo hitro odzivanje v pogosto precej čustveno stresnih okoliščinah.

V drugi diskusijski delavnici z naslovom *Inkluzija v poklicnem in strokovnem izobraževanju* so dr. Katja Jeznik, Darja Štirn, Barbara Bauman in Nina Kristl predstavile nekatere rezultate raziskave o inkluzivni naravnosti poklicnih in strokovnih šol, ki je bila spomladi 2022 izvedena v okviru Centra RS za poklicno izobraževanje. Namen raziskave je bil posnetek stanja glede uresničevanja inkluzije ob upoštevanju večdimenzionalnega modela pravičnosti. Razprava je bila osredotočena na razumevanje redistributivne in relacionalne dimenzije pravičnosti. Udeleženci so se strinjali, da lahko redistributivna pravičnost pomeni podporo posameznikovi vključenosti, hkrati pa lahko ukrepi pozitivne diskriminacije vodijo k večji stigmatizaciji pogosto izključenih. Udeleženci so se strinjali tudi o tem, da je odnosna raven v šolskem sistemu tradicionalno zapostavljena in raziskovalno manj zanimiva, čeprav zelo pomembna. Diskusijska delavnica se je končala s predstavitevjo osnovnih korakov, ki so načrtovani na ravni Centra RS za poklicno izobraževanje in bodo vodili v pripravo orodja za samoevalvacijo šol, ki pa ga bo moral, če želimo na tem

področju resne premike, Center RS za poklicno izobraževanje dopolniti z ustrežno proce-
sno naravnanimi usposabljanji za pedagoške delavce.

Tretjo diskusijsko delavnico z naslovom *Izzivi inkluzije za odrasle s posebnimi potrebami* so moderirale dr. Petra Javrh z Andragoškega centra Slovenije, dr. Metka Novak s Centra za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič – CUDV Draga, Ida Srebotnik iz Andragoškega društva Slovenije in Maja Povše z Univerzitetnega rehabilitacijskega inštituta Republike Slovenije Soča. Dr. Metka Novak je najprej razložila pomen in uresničevanje inkluzije odraslih oseb s posebnimi potrebami ter prikazala primere dobre prakse in projektnega dela. Poleg nje se je predstavil tudi eden od uporabnikov CUDV Draga iz Bivalne enote Vodnikova cesta Blaž Pirman. Poudarila je, da so najboljši promotorji sprememb in vključevanja kar odrasli s posebnimi potrebami sami, in opozorila na nujne izboljšave na področju dela z odraslimi s posebnimi potrebami (ureditev ustreznih normativov, skrb za boljšo usposobljenost učiteljev in drugo). Ida Srebotnik je predstavila znanstveno monografijo *Izzivi inkluzije pri vseživljenjskem učenju in izobraževanju odraslih s posebnimi potrebami*, ki jo je izdalo Andragoško društvo Slovenije. Rezultati raziskave so pokazali, da premalo vemo o dodatnih vsebinah in pristopih, o tem, kakšne so posebnosti odraslih udeležencev s posebnimi potrebami ter katere metode in prilagoditve te osebe danes potrebujejo, da se lahko uspešno vključijo v vseživljenjsko učenje in izobraževanje. Dr. Petra Javrh je govorila o vzvodih motivacije za inkluzijo odraslih oseb s posebnimi potrebami. Izpostavila je vlogo svojcev pri vključevanju odraslih oseb s posebnimi potrebami v vseživljenjsko učenje in izobraževanje ter poudarila pomen upoštevanja zunanjih dejavnikov in objektivnih ovir v okolju. Ugotavlja, da so mnogi posamezniki s posebnimi potrebami po končanem obveznem šolanju prepuščeni družini in domačemu okolju. Le od družine je v celoti odvisno, ali bo odraslo osebo s posebnimi potrebami spodbujala oziroma ji omogočila vključevanje v izobraževanje odraslih. Maja Povše je predstavila konkreten program za svojce, ki ga izvajajo na nevrološkem oddelku URI Soča. Opozorila je, da so svojci zaradi poškodbe ali bolezni družinskega člana tudi sami pod stresom, spremenita se jim način in ritem vsakodnevnega življenja, družinske vloge in podobno. Poudarila je, da bi svojci potrebovali več individualne (psihološke) pomoči, dobrodošle pa bi bile tudi številčnejše skupine za samopomoč svojcem. Po omenjenih predstavitvah je sledila diskusija, katere sklep je bil, da bi se morali strokovnjaki sami najprej bolje izobraziti o posebnostih učenja in izobraževanja odraslih oseb s posebnimi potrebami. Morali bi bolje spoznati razloge za ustreznost koncepta inkluzivnosti odraslih oseb s posebnimi potrebami v izobraževalnem sistemu. Poudarjeno je bilo, da je po 26. letu starosti zakonska meja oskrbe oseb s posebnimi potrebami presežena in bi se ti morali nadalje vključevati v programe vseživljenjskega učenja in izobraževanja. To je še toliko bolj pomembno, ker je med temi osebami veliko nadarjenih in talentiranih za različne ročne spretnosti in umetnosti. Zato je v stroki pomembna posebna skrb za bolj sistematično vključevanje odraslih s posebnimi potrebami v vseživljenjsko učenje in izobraževanje, kar je njihova neodtujljiva pravica.

PAD smo končali z okroglo mizo z naslovom *Vzgoja in izobraževanje za vključujočo skupnost*, ki jo je vodil dr. Robi Kroflič. Uvodoma so moderatorke diskusijskih delavnic

povzele ključne ugotovitve posamezne delavnice, nato je moderator okrogle mize izluščil še ključne misli uvodnih plenarnih predavanj. V nadaljevanju je sledila razprava, v kateri so udeleženci opozorili na upad ukvarjanja z inkluzijo, ki je opazen v zadnjih desetih letih, kar se kaže tudi v izrazito manjšem številu strokovnih srečanj, ki so se v zadnjem obdobju posvečala tej problematiki. Poudarili so tudi, da svojih razmislekov o inkluziji ne smemo vezati samo na osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje, ampak da je treba narediti premik tudi na področje odraslih s posebnimi potrebami ter njihovih možnosti vključevanja v vseživljenjsko učenje in izobraževanje. Ob tem so opozorili na pretirano administrativno-birokratsko naravnost obravnave oseb s posebnimi potrebami po celotni vertikali, kar nas vodi v papirnato inkluzijo. Ena od ključnih ugotovitev srečanja je bila, da imamo v našem prostoru že od vsega začetka razmisleka o inkluziji izrazito različna razumevanja, kaj je inkluzija in na kakšni vrednotni podlagi naj temelji. Ravno zaradi različnega pojmovanja koncepta so v ospredje postavili pomembnost oblikovanja skupne pedagoške oziroma andragoške podlage, ki bo omogočila, da inkluzija ne bo ostala samo geslo.

Znotraj vzgoje in izobraževanja za vključujočo skupnost ostaja veliko odprtih vprašanj, izzivov in področij, potrebnih temeljitega premisleka. Glede na to, da se sistemu vzgoje in izobraževanja v Sloveniji v prihodnjih letih obeta obsežna kurikularna in sistemska prenova po celotni vertikali, upamo, da poglobljeni razmisleki o inkluziji ne bodo umanjali. Le ob premišljenih sistemskih in kurikularnih podlagah bomo namreč vzpostavili ustrezne pogoje za udejanjanje načel inkluzivne šole, inkluzivnega vključevanja odraslih s posebnimi potrebami v vseživljenjsko učenje in izobraževanje oziroma načel inkluzivne družbe. Cilj te je, da bo lahko vsak posameznik uresničil pravico do kakovostnega vključevanja v izobraževanje, usposabljanje ter v vseživljenjsko učenje in izobraževanje. Prav to mu namreč omogoča aktivno vključitev v družbo, ob tem pa več enakopravnosti, pravičnosti, nediskriminacije in več spodbujanja državljskih kompetenc. Cilj vzgoje in izobraževanja za vključujočo skupnost je, da bi drugačnost začeli razumevati v kontekstu različnosti vseh nas.

Monika Govekar Okoliš, Nina Breznikar in Katja Jeznik